

УДК 378(147)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.84.2.03>

Моргунова Н. С., Тохмар Г. І.

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена розгляду питання екологічної культури та визначенню практичних шляхів її формування в іноземних студентів. Як одне із пріоритетних завдань сучасної вищої освіти позиціонується формування екологічної культури, екологічних переконань, екологічного стилю мислення в сучасного студентства, опанування ним основ раціонального природокористування. Аналізуються позиції вчених щодо визначення поняття “екологічна культура”, його змісту і структури. Автори пропонують розглядати екологічну культуру як узагальнену характеристику особистісних якостей, що відображають процес і результат розвитку екологічної свідомості особистості, єдність екологічних знань, уявлень про природу, емоційно-чуттєвого та ціннісного ставлення до неї, відповідних умінь, потреб взаємодії з нею, заснованих на гармонізації взаємозв'язків у системі “природа – людина”. Формування екологічної культури в іноземних студентів позиціонується ними як процес становлення екологічно грамотної особистості в результаті цілеспрямованої підготовки та її особистої активності. Авторами визначаються основні принципи формування екологічної культури в іноземних студентів. Як приклад їх реалізації наводиться багаторічний педагогічний досвід із формування в іноземних студентів екологічної культури в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті, розкриваються завдання та педагогічні умови здійснення цього процесу. Особлива увага приділяється методам роботи викладачів кафедри мовної підготовки, спрямованим на формування екологічної культури у процесі викладання української мови як іноземної, а саме інтерактивним методам, що ґрунтуються на психолого-педагогічних методиках ідентифікації, емпатії та рефлексії. Автори доходять висновку, що для ефективного формування екологічної культури в навчальному процесі необхідно цілеспрямовано створювати ситуації, що вимагають включення особистісних структур студентів у вирішення завдань, оскільки це сприятиме формуванню соціально ціннісних мотивів у ставленні до природи, розвитку необхідних умінь та навичок взаємодії із природним довкіллям, піднесенню рівня екологічної культури загалом.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна компетентність, ціннісні орієнтації, іноземні студенти.

Глобальний характер екологічних проблем, що стосуються всього людства, робить сьогодні актуальною проблему виховання екологічної культури світового суспільства. Головною причиною цього є тотальна екологічна безвідповідальність, зорієнтованість сучасної освіти на виховання користувача, а не активного захисника природи. Більшість населення планети й досі не до кінця усвідомлює, що їхня життєдіяльність залежить від благополуччя навколишнього природного середовища, а результатом необдуманого природокористування може стати самознищення людини як виду. Саме тому назрілою вимогою сьогодення є побудова на засадах екологічної культури життєдіяльності всього сучасного суспільства.

Екологічна освіта не повинна зводитися до навчання екології як біологічної науки, а повинна бути процесом формування комплексу знань, умінь і навичок, що можуть становити основу екологічної культури, до якої особистість відчуває свою приналежність. Формування екологічної культури, екологічних переконань, екологічного стилю мислення в сучасного студентства, опанування основ раціонального природокористування є одним із пріоритетних завдань сучасної вищої освіти. В освіті необхідно розвинути такі культурні цінності, що здатні забезпечити екологічну культуру суспільства, яка базується на екологічній культурі індивіда. Важливим є також такий нюанс: якщо в українського студентства формування екологічної культури як складової частини національної культури починається ще в загальноосвітній школі, то іноземні студенти, які приїжджають в Україну з метою здобуття вищої освіти, здебільшого не мають базових знань, умінь і навичок екологічної компетентності.

Сам термін “екологічна культура” підкреслює органічний зв'язок між екологією та культурою, оскільки якість взаємодії людини з навколишнім середовищем і, якщо говорити більш конкретно, подолання екологічної кризи залежать як від відповідальної господарсько-економічної діяльності суспільства, так і від рівня його моральної відповідальності, гармонійних відносин між людиною і природою. Сутність екологічної культури, як зазначав Д. Ліхачов, можна розглядати як “органічну єдність екологічно розвинутої свідомості, емоційно-психічних станів і науково обґрунтованої вольової утилітарно-практичної діяльності” [5, с. 309].

Поняття “екологічна культура” та її місце в системі загальнолюдської культури розглядалося у працях Н. Адаменко, Р. Александрової, Є. Гірусова, М. Дробнохода А. Дудаш, С. Іващенко, Л. Кириленко й інших. Питанням формування екологічної культури особистості, психолого-педагогічним проблемам розвитку екологічної свідомості присвячені дослідження І. Абалкіної, І. Белавіної, С. Глазачева, А. Горлова, Н. Дежнікової, І. Зверева, Л. Лук'янової, В. Процюк, В. Ясвіна тощо. Але проведений нами аналіз робіт показав, що більшість із них пов'язані з питаннями професійно орієнтованого формування екологічної культури особистості, а ось проблеми її розвитку в іноземних студентів залишилися поза увагою науковців.

Мета статті – зробити аналіз наукових підходів до визначення поняття “екологічна культура”, розглянути можливі шляхи педагогічної роботи з формування екологічної культури іноземних студентів в умовах закладу вищої освіти з урахуванням організації різних видів навчальної діяльності.

У сучасній науковій літературі можна виділити три основні підходи до визначення екологічної культури. Перший підхід тлумачить це поняття як цінність, як гармонійне співіснування суспільства, природи і людини, “органічну складову частину суспільної культури, яка характеризує взаємодію людства і природи” [2, с. 116] (А. Бегека, Т. Вайда, С. Глазачев, Л. Колток, Н. Шевченко й інші). Інший підхід вивчає екологічну культуру як напрям людської діяльності та мислення, від якого суттєво залежить нормальне існування сучасної цивілізації, розглядає її як цілеспрямовану діяльність людини, “сукупність певних дій, технологій освоєння людиною природи, які забезпечують рівновагу в системі “людина – довкілля”” [3, с. 35] (І. Зверев, А. Пирін, О. Плахотнік, В. Крисаченко, М. Хилько й інші). Третій підхід, у центрі якого є особистість, передбачає прийняття людиною цінностей раціональної поведінки у природному середовищі, усвідомлення природи як національного суспільного здобутку, визначає це поняття як “інтегроване особистісне утворення, що характеризується здатністю свідомо користуватися екологічними знаннями, уміннями і навичками” [6, с. 47] (В. Дубовий, О. Єременко, Е. Флешар, О. Чернікова й інші).

Отже, оскільки в науковій літературі й досі немає чіткого визначення і загальноприйнятого розуміння поняття “екологічна культура”, є потреба, не заперечуючи визначень цього поняття, запропонованих науковцями, сформулювати власне. Ми трактуємо екологічну культуру як узагальнену характеристику особистісних якостей, що відображають процес і результат розвитку екологічної свідомості особистості, та єдність екологічних знань, уявлень про природу, емоційно-чуттєвого та ціннісного ставлення до неї, відповідних умінь, потреб взаємодії з нею, заснованих на гармонізації взаємозв’язків у системі “природа – людина”.

Одним із головних напрямів формування екологічної культури студентів є активізація мислення, емоційна переоцінка власного ставлення до природи, аналіз зв’язків між людиною і природою. Формування екологічної культури в іноземних студентів розуміємо як процес становлення екологічно грамотної особистості в результаті цілеспрямованої підготовки та її особистої активності.

Для успішного формування екологічної культури іноземних студентів під час їх навчання в закладах вищої освіти України треба приділити увагу визначенню змісту і структури цього поняття. Так, Л. Курняк стверджує, що більшість науковців виокремлюють у змісті феномену “екологічна культура” три елементи, поєднання яких визначає її формування: відповідний рівень екологічних знань (інтелектуальний компонент); відповідний рівень екологічної свідомості (ціннісний компонент); відповідний запас практичних умінь і навичок у справі охорони природи (діяльнісний компонент) [4, с. 49]. Щодо структури цього поняття, то ми згодні з думкою В. Дубового й О. Дубового, які зазначають цілісність системи “суспільство – природа” й елементами екологічної культури називають діалектичний синтез екологічних стосунків, екологічної діяльності й екологічної свідомості, визначають інтегруючим чинником “екологічну діяльність як найважливіший фактор перетворення складних природних систем, основу екологічного управління в системі “суспільство–природа”” [1, с. 41].

Метою формування екологічної культури іноземних студентів, на наш погляд, є виховання відповідального, дбайливого ставлення до природи. Досягнення цієї мети можливе за умови цілеспрямованої систематичної роботи викладачів із формування у студентів системи наукових знань, спрямованих на пізнання процесів та результатів взаємодії людини, суспільства та природи, екологічних ціннісних орієнтацій, норм і правил природозбережувальної поведінки, потреби у спілкуванні із природою та готовності до природоохоронної діяльності. Формування в іноземних студентів екологічної культури повинно здійснюватися як у навчальному процесі, так і в позанавчальній діяльності.

Важливим для поставленої нами мети вважаємо також визначення основних принципів формування екологічної культури іноземних студентів у ЗВО. Як такі ми визначаємо міждисциплінарний підхід; систематичність, комплексність і безперервність вивчення екологічного матеріалу; єдність інтелектуального й емоційно-вольового компонентів у навчальній діяльності іноземних студентів; пріоритетність екологічних знань у системі культури й освіти; спрямованість освіти на розуміння студентами особистої відповідальності за збереження та відновлення природного середовища, дбайливого використання її ресурсів; відкритість і доступність екологічної інформації; спрямованість на стимулювання конкретної діяльності з розвитку системи екологічної культури; взаємозв’язок глобального, національного та краєзнавчого розкриття екологічних проблем у навчальному процесі.

Уважаємо доцільним презентувати власний багаторічний педагогічний досвід із формування в іноземних студентів екологічної культури в Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті.

Процес формування екологічної культури в іноземних студентів, прийнятий у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті, полягає в постановці завдань (формування екоцентричної свідомості як складової частини екологічної культури особистості, розвиток усвідомленого використання отриманих екологічних знань); розвитку ціннісно-сміслових орієнтацій, що ініціюють екологічно обґрунтовану майбутню професійну діяльність іноземних студентів; дотримання міждисциплінарності, систематичності та послідовності в засвоєнні професійних знань, умінь, навичок із метою формування екологічної свідомості; практичної орієнтованості (побудова навчального процесу з максимальним використанням реальних виробничих та екологічних проблем регіону, використання результатів виробничих практик під час написання курсових та дипломних робіт); створенні спеціальних педагогічних умов, у яких відбувається становлення екологічної культури майбутнього іноземного фахівця. Під такими педагогічними умовами розвитку

екологічної культури розуміються об'єктивні можливості педагогічного процесу та спеціально організовані чинники, які забезпечують розвиток екологічної культури, що цілеспрямовано використовуються викладачами у процесі навчально-виховної роботи з іноземними студентами. Такий комплекс включає організаційно-системне забезпечення екологічної освіти (наявність навчально-методичних матеріалів та матеріально-технічної бази); науково організовану діяльність викладачів із формування екологічної культури студентів (суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладача та студента як носіїв культури, готовність викладача до реалізації особистісно орієнтованої освіти); особистісно значущу спрямованість організації змісту екологічної освіти.

Забезпечення розвитку особистісного компонента змісту екологічної культури, використання технологічної тріади особистісної ситуації “зацікавлення – проблемність – особистісне залучення” найбільш повно можна проілюструвати на прикладі роботи викладачів кафедри мовної підготовки, які у процесі викладання української мови як мови професійного спілкування значну кількість відведеного на вивчення дисципліни навчального часу приділяють формуванню в іноземних студентів екологічної культури.

У процесі викладання української мови як іноземної з метою формування екологічної культури перевагу варто віддавати активним та інтерактивним методам, що ґрунтуються на психолого-педагогічних методиках ідентифікації, емпатії та рефлексії. Такі інтерактивні методи “базуються на спілкуванні як життєвій потребі людини, створюють умови для діалогу чи полілогу для всіх учасників навчання, виробляють уміння працювати у групі для пошуку спільного погодженого рішення шляхом обговорення пропозицій, поступово формують знання та відповідні ставлення через сенсорне сприйняття, дискусію, рольові й імітаційні ігри, життєву практику” [7, с. 318].

Метод екологічної ідентифікації, що полягає в педагогічній актуалізації постановки особистості на місце природного об'єкта, перенесення її в оточення, ситуацію, у якій він перебуває, стимулює процес психологічного моделювання стану природних об'єктів. Використання цього методу може бути проілюстровано відповідними природотерапевтичними завданнями. Наприклад, іноземним студентам на занятті пропонується об'єднатись у групи для проведення конкурсу “Голоси природи”, суть якого полягає у відтворенні діяльності природних об'єктів (голосом, жестами, мімікою тощо). Перевтілення в образи земних істот чи об'єкти неживої природи породжує умовне злиття із природою, дає можливість відчувати її почуття і потреби, а це також сприяє покращенню психоемоційного стану особистості. Метод екологічної емпатії передбачає перенесення особистістю власних станів на природні об'єкти і навпаки (природних станів на себе) шляхом ототожнення з ними (співпереживання), а також переживання власних емоцій і почуттів щодо стану природних об'єктів (співчуття). Так, наприклад, іноземним студентам можуть бути запропоновані питання “Якій настрій у повітря навколо заводу з виробництва пластмаси?”, “Які почуття в дерева, що росте біля автотраси?” тощо. Головним у методі екологічної рефлексії є аналіз особистістю своїх дій і вчинків, спрямованих на світ природи, з погляду їх екологічної доцільності. Мета його полягає у сприянні усвідомленому ціннісному ставленню до навколишнього середовища, привчає до відповідальної екологічної діяльності стосовно природного оточення. Для цього іноземним студентам може бути запропонована певна ситуація, наприклад: “Уявіть собі, який “кругообіг води у природі” здійснить шкідлива рідина, яку ви вилили у ґрунт?”.

Ефективним у роботі з іноземними студентами виявив себе також метод проблемного навчання. Розгляд проблемних ситуацій виховує у студентів критичне мислення щодо загальноприйнятих норм поведінки в навколишньому природному середовищі, доводить необхідність їх застосування, сприяє систематизації знань, розвиває бережливе ставлення й естетичне сприйняття природи. Методичними прийомами проблемного навчання виступають актуалізація вивченого матеріалу; створення проблемної ситуації (бачення нових проблем у знайомих стандартних умовах, бачення структури об'єкта, що вивчається, бачення нової функції знайомого об'єкта); самостійне перенесення знань і вмінь у нову ситуацію; побудова проблемного завдання; розумовий пошук і вирішення проблеми (формулювання гіпотез, що базуються на припущеннях, аналіз можливих помилок, передбачення, узагальнення); уміння бачити альтернативні рішення тощо. Як проблемну ситуацію для іноземних студентів можна запропонувати осмислення явища обмеженості природних ресурсів в умовах урбанізації (зміни природного мікроклімату, якості води, ґрунту, повітря), їхнього впливу на організм людини, флору та фауну.

Під час відбору текстів екологічної тематики для занять з української мови як іноземної головним критерієм є їхня здатність викликати особистісну небайдужість до проблеми. Важливо, щоб знання особистісно переживалися, щоб студенти відчували внутрішню потребу діяти “правильно”, відчували і переживали свій внесок і ступінь участі або неучасті у вирішенні актуальних екологічних питань. Наприклад, викладачами кафедри мовної підготовки використовуються тексти на теми “Антропогенний вплив на біосферу”, “Негативні наслідки антропогенної діяльності”, “Основні критерії якості біотопу”, “Інгредієнтний вплив автомобільного транспорту на біосферу”, “Вібраційне та шумове забруднення атмосфери автотранспортом” тощо.

Формування в іноземних студентів екологічної культури має відбуватися шляхом їх залучення до активної, творчої діяльності. Таке виховання потрібно здійснювати й в активній формі, застосовувати “прямий контакт” із природним середовищем. Із цією метою викладачами кафедри традиційно організуються екскурсії до цікавих місць, природних пам'яток, заповідників тощо. У процесі виховної роботи під час таких екозаходів в іноземних студентів формуються необхідні знання, уміння та навички, що становлять екологічну компетентність майбутнього фахівця.

Висновки. У процесі формування екологічної культури потрібно закласти у свідомість іноземного студента переконання, що все в нашому житті – від економіки до суспільної свідомості – так чи інакше пов'язано з екологією, з умінням дбайливо ставитися до навколишнього середовища. У навчальному процесі необхідно цілеспрямовано створювати ситуації, що вимагають включення особистісних структур студентів у вирішення завдань, забезпечують емоційну та моральну забарвленість пошуку особистісно та соціально значущих рішень. Викладачам потрібно підбирати такий навчальний матеріал, який буде зрозумілий аудиторії та ціннісно нею переосмислений, що сприятиме формуванню соціально ціннісних мотивів у ставленні до природи, прищепленню необхідних умінь та навичок взаємодії із природним довкіллям, піднесенню рівня екологічної культури загалом. Представлений нами практичний досвід роботи підтверджує, що запропонована система формування в іноземних студентів екологічної культури є актуальною і результативною. Але нині залишається не досить опрацьованим питання щодо застосування цифрових технологій для екологічного розвитку особистості, оскільки інтенсивна “цифровізація” охоплює всі сторони життєдіяльності людини, сферу освіти також. Це зумовлює необхідність подальших наукових пошуків шляхів формування екологічної культури з використанням онлайн-технологій.

Використана література:

1. Дубовий В., Дубовий О. Екологічна культура : навчальний посібник. Херсон, 2016. 256 с.
2. Колток Л. Формування екологічної культури учнів початкової школи як педагогічна проблема. *Збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2012. Вип. 1. С. 115–122.
3. Крисаченко В., Хилько М. Екологія. Культура. Політика : Концептуальні засади сучасного розвитку. Київ, 2002. 598 с.
4. Курняк Л. Екологічна культура: поняття та формування. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”*. 2015. № 10. С. 48–51.
5. Лихачев Д. Воспоминания. Раздумья. Работы разных лет: к 100-летию Д. С. Лихачева : в 3 т. Санкт-Петербург : АРС, 2006. Т. 2. 511 с.
6. Пузыр Т. Формування екологічної культури майбутніх техніків-екологів у процесі професійної підготовки в коледжах : дис. ... канд. пед. наук. Житомир, 2016. 213 с.
7. Скрипник С., Шевченко С., Заморока А. Науково-методичні засади впровадження методів екологічної освіти і виховання у процесі навчання біології. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія “Педагогічні науки”*. 2021. Вип. 23 (4). С. 307–326.

References:

1. Dubovyi V., Dubovyi O. (2016). *Ekolohichna kultura : navchalnyi posibnyk* [Ecological culture]. Kherson : Hrin D. S., 256 s. [in Ukrainian].
2. Koltok L. Formuvannia ekolohichnoi kultury uchniv pochatkovoї shkoly yak pedahohichna problema (2012). [Formation of ecological culture of primary school students as a pedagogical problem]. *Zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Vypusk 1. S. 115–122 [in Ukrainian].
3. Krysachenko V. S., Khylo M. I. (2002). *Ekolohiia. Kultura. Polityka: Kontseptualni zasady suchasnoho rozvytku* [Ecology. Culture. Politics: Conceptual foundations of modern development]. Kyiv, 598 s. [in Ukrainian].
4. Kurniak L. M. (2015). *Ekolohichna kultura: poniattia ta formuvannia*. [Ecological culture: concept and formation]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu “Ukraina”*. Vypusk 10. S. 48–51 [in Ukrainian].
5. Lykhachev D. S. (2006). *Vospominaniia. Razdumia. Raboty raznykh let: k 100-letiiu D. S. Likhacheva* : [v 3 t.]. [Memories. Reflections. Works of different years: to the 100th anniversary of D. S. Likhachev]. Sankt-Peterburh : ARS. T. 2. 2006. 511 s. [in Russian].
6. Puzyr T. M. (2016). *Formuvannia ekolohichnoi kultury maibutnykh tekhniv-ekolohiv u protsesi profesiinoї pidhotovky v koledzhakh : dys. ... kand. ped. nauk* [Formation of ecological culture of future technicians-ecologists in the process of professional training in colleges]. Zhytomyr, 213 s. [in Ukrainian].
7. Skrypnyk S., Shevchenko S., Zamoroka A. (2021). *Naukovo-metodychni zasady vprovadzhenia metodiv ekolohichnoi osvity i vykhovannia v protsesi navchannia biolohii* [Scientific and methodological principles of implementation of methods of ecological education and upbringing in the process of teaching biology]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriiia “Pedahohichni nauky”*. Vypusk 23 (4). S. 307–326.

Morhunova N. S., Tokhtar H. I. Problems and ways of formation of ecological culture among foreign students in Ukrainian universities

The article is devoted to the issue of ecological culture and the definition of practical ways of its formation among foreign students. One of the priority tasks of modern higher education is the formation of ecological culture, ecological beliefs, ecological style of thinking among modern students, mastering the basics of rational nature management. The positions of scientists on the definition of “ecological culture”, its content and structure are analyzed. The authors propose to consider ecological culture as a generalized characteristic of personal qualities that reflect the process and result of development of ecological consciousness of the individual, the unity of ecological knowledge, ideas about nature, emotional and sensory attitude to it, relevant skills, needs based on harmonization in the system “nature – man”. The formation of ecological culture among foreign students is positioned by them as a process of becoming an environmentally literate individual as a result of purposeful training and personal activity. The authors define the basic principles of formation of ecological culture among foreign students. As an example of their implementation, many years of pedagogical experience in the formation of foreign students of environmental culture at the Kharkiv National Automobile and Highway University, reveals the tasks and pedagogical conditions of this process. Particular attention is paid to the methods of teachers of the Department of Language Training, aimed at forming environmental

culture in the teaching of Ukrainian as a foreign language, namely interactive methods based on psychological and pedagogical methods of identification, empathy and reflection. The authors conclude that for the effective formation of ecological culture in the educational process it is necessary to purposefully create situations that require the inclusion of personal structures of students in solving problems, as it will contribute to the formation of social values in relation to nature, development of necessary skills and interactions with the natural environment, raising the level of environmental culture in general.

Key words: *ecological culture, ecological competence, value orientations, foreign students.*

УДК 378.6

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.84.2.04>

Овчинникова О. М.

РОЗВИТОК ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В МОРСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ (1984–1990 РОКИ)

У статті розглядається аналіз основних тенденцій викладення гуманітарних дисциплін у морських закладах освіти півдня України в період з 1984 по 1990 рік. Як база дослідження були використані навчальні плани Миколаївського ордена Трудового Червоного Прапора кораблебудівного інституту імені адмірала С. О. Макарова, Херсонського філіалу Миколаївського ордена Трудового Червоного Прапора кораблебудівного інституту імені адмірала С. О. Макарова, Херсонського морехідного училища імені лейтенанта П. Шмідта. Нижньою межею дослідження обрано 1984 рік, тому що саме цього року була оголошена одна з наймасштабніших реформ освіти згідно з постановою Верховної Ради Союзу Радянських Соціалістичних Республік “Про основні напрями реформи загальноосвітньої та професійної школи”. Верхньою межею обрано 1990 рік, рік перед розпадом Радянського Союзу та рік, коли переривається виконання постанови про “Основні напрями перебудови вищої і середньої спеціальної освіти у країні” (1987 рік). Розкривається стан морського торговельного флоту в зазначений період. Також дано коротку характеристику стану освіти протягом 1984–1990 років. У навчальних планах вищезазначених закладів освіти нами було визначено загальну кількість годин, виділених на вивчення всіх предметів на кожному курсі навчання, установлено, скільки годин виділялося на вивчення гуманітарних дисциплін та скільки відсотків це становить від загальної кількості годин, виділених на вивчення всіх предметів, також вказано, які гуманітарні дисципліни вивчалися на кожному курсі навчання. У навчальних планах зазначеного періоду представлені загальнопрофесійні та дисципліни гуманітарного спрямування, тому що на меті було формування не тільки якісного професійного спеціаліста, а й усебічно розвинутої особистості. Великого значення надавали також ідеологічній складовій частині підготовки, вихованню в дусі марксизму-ленінізму. Але гуманітарному аспекту освіти приділялося не досить уваги.

Ключові слова: *гуманітарні дисципліни, навчальний план, морська освіта, морський торговельний флот, реформа освіти.*

Питанню аналізу розвитку морської освіти приділяється багато уваги, її розглядали з різних аспектів. Так, А. І. Ляшкевич та І. М. Рябуха розглядали морську освіту з історичного погляду, надали їй періодизацію та тенденції розвитку; В. С. Золотовська, А. О. Солодовник аналізують морську освіту в руслі тенденції вивчення англійської мови та математики, фізики; О. Я. Тимофєєва, Л. В. Ліпшиць висвітлювали питання формування соціально-комунікативної компетентності та соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв; А. М. Скриннік дослідив фолеристику в системі морської транспортної освіти в історико-правовому аспекті.

Але проблемі вивчення та розвитку саме гуманітарної освіти в морських закладах освіти було приділено дуже мало уваги.

Тому метою статті є аналіз розвитку гуманітарної освіти, а саме: скільки годин відводилося на її вивчення, питома вага гуманітарної освіти в початкових планах, які дисципліни вивчалися на кожному курсі навчання.

У 80-ті рр. ХХ ст. в морській галузі спостерігалися старіння та зношеність, поганий технічний стан морського торгового флоту, різко скорочуються можливості його фрахтування та використання в закордонному плаванні; флот не поповнюється і не підтримується в належному стані, скорочуються обсяги внутрішніх перевезень [1].

У 1984 р. згідно з постановою Верховної Ради СРСР “Про основні напрями реформи загальноосвітньої та професійної школи” оголошена одна з наймасштабніших реформ освіти, яка передбачала доповнення загальної середньої освіти молоді професійною, націлення молоді на здобуття робітничих професій, перерозподіливши ресурси на користь системи професійно-технічної освіти за рахунок вищої школи.

У 1985 р. розпочалася політика перебудови, яка привела до появи постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР “Про основні напрями перебудови вищої і середньої спеціальної освіти у країні” (1987 р.). Базовим посилом політики перебудови для реформування освітньої системи стала її демократизація, що передбачає децентралізацію управління, розширення повноважень і підвищення рівня незалежності освітніх установ від опіки органів влади. Ця політика мала стати провідною в “Державній програмі розвитку вищої освіти”, розроблення та здійснення якої з 1989 р. були перервані розпадом СРСР [2, с. 217–219].